

УДК 378.147:371 (075.8)

Надія Стефіна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті обґрунтовуються теоретичні положення щодо формування творчої активності майбутніх вчителів музичного мистецтва та конкретизуються сутність та структура означеного феномена. Проаналізовано творчу активність як найвищий рівень пізнавальної активності особистості, що проявляється у здатності: активізувати свої природні задатки і здібності; вмінні нестандартно мислити; генерувати ідеї за умови відповідної мотивації та високого розвитку психічних процесів.

Ключові слова: активність, творчість, творча активність, структурні компоненти творчої активності.

В статтє обосновываются теоретические положения относительно формирования творческой активности будущих учителей музыкального искусства и конкретизируются сущность и структура данного феномена. Проанализировано творческую активность как высокий уровень познавательной активности личности, которая проявляется в способности: активизировать свои природные задатки и способности; умении нестандартно мыслить; генерировать идеи при соответствующей мотивации и высокого развития психических процессов.

Ключевые слова: активность, творчество, творческая активность, структурные компоненты творческой активности.

In the article the theoretical principles concerning the formation of creative activity of the future teachers of musical art and specified the nature and structure of this phenomenon. Our country is going through a complex dynamic process. In the conditions of a crisis in the system of national education the devaluation of the scale of personal values is taking place: the attempts to master knowledge and skills, their creative use are often inferior social parasitism, in which the intelligent consumer is formed. But creative attitude to life, work cannot occur by itself. It is formed primarily by the relevant style of education, the implementation of which is fundamentally linked to the restructuring of training and educational structures of national education, rising the level of the teacher's creativity. The investigation of different approaches to the specific creative qualities of a personality (which should be included in the professiogram of a modern specialist) has led us to the conclusion that the most reasonable, general characteristic of a creative personality is such an indicator

as creative activity. This quality does not only combine but integrates the complex creative abilities and motivation for creative activity. The problem of formation of a personality's creative activity attracts the representatives of different spheres of knowledge, many research groups not only in Ukraine but also abroad. The main criterion while generalized the formation of of the future teacher's creative activity is, in our opinion, his social and professional maturity. Given the conventional psycho-educational thought and many years of personal experience, we interpret creative activity as the highest individual cognitive activity, which is manifested in the ability to: increase own natural inclinations and abilities; the ability to think unconventionally; generate the ideas for appropriate conditions and high motivation of mental processes. In this connection it is necessary to create certain pedagogical conditions for efficient formation of creative activity of the future music teachers.

Key words: *activity, creativity, creative activity, the structural components of creative activity.*

Складний динамічний час переживає наша країна. В умовах кризи системи народної освіти відбувається девальвація шкали цінностей особистості: намагання до оволодіння знаннями, уміннями та навичками, творчому їх застосуванню досить часто поступається соціальному утриманству, в процесі якого формується інтелектуальний споживач. Криза освіти буде подолана лише тоді, коли саме освіта стане найважливішою частиною духовного життя суспільства, а отже, буде чинити самий активний вплив на розвиток економіки і культури. У зв'язку з цим все найчастіше проявляється об'єктивна необхідність підвищувати творчий потенціал праці мільйонів вчителів. Але творче відношення до життя, праці не може виникнути саме по собі. Воно формується в першу чергу відповідним стилем виховання, реалізація якого докорінно пов'язана з перебудовою всіх навчально-виховних структур народної освіти, з творчим зростанням педагога. Тому актуальність проблеми утвердження творчої активності майбутніх вчителів очевидна. Творча активність педагога проявляється в потребі і здібності до соціально корисної праці, до творчості, до постійного руху вперед і самооновлення на основі прогресивних суспільних ідеалів і набуває в духовно-моральному відродженні нашого суспільства надзвичайно важливої сили і значення. Головна мета української системи освіти полягає у створенні умов для розвитку і творчої самореалізації кожної особистості як громадянина України. Національна доктрина розвитку освіти України передбачає, що система освіти має забезпечувати розвиток творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації як у вчителів, так і в учнів [15, с. 4–6].

Досліджувана нами проблема розглядається як в плані виховання нового творчого типу особистості вчителя, так і в зв'язку з більш близькою перспективою – педагогічною підготовкою студентів факультетів

мистецтв, музично-педагогічних факультетів до творчого виконання своєї майбутньої соціально-професійної ролі.

Проблема формування творчої активності особистості привертає увагу представників різних галузей знань, багатьох дослідницьких колективів як в Україні, так і за кордоном. Але нажаль, кількість джерел зарубіжних дослідників творчості і творчої активності в нашій країні все ще досить незначна. Хоча цікавий досвід формування креативних здібностей, творчої спрямованості особистості ми спостерігаємо у Г. С. Браннера, Г. Беррона, С. С. Карлссона, Ф. Лачсона, Г. Октзельса, С. І. Парнеса, С. Хейлора.

В. І. Андреев, Ю. К. Бабанський, С. Т. Беляєв, Д. Б. Богоявленська, О. О. Бодальов, Т. Г. Браже, М. А. Венгеренко, С. Г. Вершловський, Я. І. Гілінський, В. І. Загвязінський, В. А. Кан-Калік, Н. М. Кирилова, М. О. Лазарєв, В. І. Лозова, М. М. Нечаєв, М. Д. Нікандров, О. М. Новомінський, Я. О. Пономарьов, В. С. Ротенберг, Н. М. Тарасевич, Г. І. Щукіна та інші на різноманітному матеріалі психолого-педагогічних досліджень демонструють найбільш ефективні форми діяльності вчителя, в яких формується творчий потенціал педагога.

Особливості формування творчої активності студентів педагогічних університетів розкриті в дослідженнях Ю. П. Азарова, Н. І. Белої, О. О. Бодіної, Г. А. Глової, О. М. Глибокової, Г. Г. Горелової, О. В. Жуганова, М. О. Лазарєва, В. О. Лісовської, Л. М. Лузіної, Н. В. Пальохи-Стефіної, М. Ю. Сластьонова, І. Смірнова, Н. М. Тарасевич, Т. І. Шевченко та інших.

У працях багатьох дослідників (В. Лозова, І. Редковець, Г. Щукіна) творча активність вважається найвищим рівнем пізнавальної активності особистості і розглядається як мета та зміст її досягнення. Багатогранність проблеми формування творчої активності особистості знайшла своє відображення у різноманітних підходах до її визначення: як якості особистості (Ш. Генелін, В. Кузін, В. Максакова); як специфічної потреби особистості (Л. Божович); як творчої діяльності (М. Данилов, М. Махмутов).

Мета статті – полягає у обґрунтуванні теоретичних положень щодо формування творчої активності майбутніх вчителів музичного мистецтва, конкретизації сутності та структури означеного феномену.

Підвищений інтерес до студентської молоді загострився з кінця 90-х років ХХ століття і продовжує залишатись таким в теперішній час. Він перш за все обумовлений зростанням її соціальної ролі і розширенням функцій як однієї із найбільш рухомих суспільних груп в соціальній структурі сучасного суспільства. У зв'язку з цим студентство потрапляє в поле пильної уваги представників суспільних наук, педагогіки, психології.

Екстенсивний шлях розвитку вищої школи в Україні привів до розповсюдження серед студентської молоді утриманських настроїв, до недостатньо відповідального відношення до навчання в процесі оволодіння

своєю майбутньою професією. В той же час, саме від активної участі студентів у вирішенні загальнолюдських проблем, спрямованих на реформування суспільних відносин, залежить доля історичного процесу, соціально-економічного і духовно-морального відродження нашого суспільства. Яким же чином перебороти протиріччя, яке виникло між вимогами суспільства до особистості спеціаліста і його реальної фахової підготовки? У зв'язку з цим запитанням виникає ще одне запитання про широке впровадження в процес освіти творчого початку: як досягти того, щоб творчість перетворилась у стиль життя молодого спеціаліста?

Ця проблема у вищій школі існує досить давно. Але в теперішній час вона набуває глибокого соціального забарвлення, оскільки соціальні і духовно-моральні зміни в суспільстві неможливі без спеціалістів-творців в різних галузях знання. Кожна професійна діяльність, на нашу думку, певним чином співвідноситься із соціальним життям. Але менш за все відчутна відстань між ними в учительській роботі: професійне й соціальне в діяльності педагога взаємопроникають, виступають у гармонічній єдності. Тому кожен професійний крок вчителя повинен мати творче спрямування, оскільки він поряд із особистісними має обов'язково і суспільні зміни, і соціальний результат. Професійно-педагогічна підготовка повинна забезпечити функціонування вчителя як суб'єкта творчої педагогічної праці.

Модель діяльності вчителя, що подана у професіограмі, відбиває основні функції педагога, вимоги до особистості студента, коло теоретичних знань, перелік педагогічних здібностей і вмінь. Професіограма моделює результат, який повинен бути досягнутий в процесі навчання і виховання у педагогічному ВНЗ і самостійної педагогічної діяльності. На основі професіограми розробляється кваліфікаційна характеристика як модель учителя на рівні випускника вищого навчального закладу [9; 11; 14].

«Ядром», центром кваліфікаційної характеристики (професіограми) вчителя-творця, являється, на наш погляд, творча активність. Вона – інтегративний показник, оскільки в ній сконцентровані найважливіші якості сучасного педагога: педагогічна спрямованість, соціально-моральна зрілість, комунікативні, дослідницькі, дидактичні, рефлексивні здібності.

Загальнопедагогічні здібності і якості особистості, як ми вже зазначали вище, відтворені в традиційній професіограмі вчителя. Багато вчених психологів, педагогів намагались створити систематизовану структуру творчих здібностей (О. О. Абдуліна, О. О. Апраксина, П. І. Артеме'в, Л. С. Виготський, А. Г. Ковальова, В. О. Крутецький, О. М. Лук, І. К. Платонов, С. Л. Рубінштейн, О. Шангіна та інші). Але лише В. І. Андреев, на нашу думку, на основі внутрішньої якісної специфіки творчого мислення і діяльності виділяє дві підструктури творчих здібностей – логічну та інтуїтивну (евристичну), в яких виокремлює укрупнені компоненти («блоки»). Цінність дослідження В. І. Андреева [1]

ми вбачаємо в тому, що він знайшов новий підхід до класифікації творчих здібностей, на основі розподілу їх на логічні та інтуїтивні, а також детально проаналізував кожен підструктуру здібностей, розробив методи їх оцінки і самооцінки.

Дещо інший підхід до аналізу педагогічних здібностей, творчих зокрема, ми знаходимо у дослідженнях Н. В. Кузьміної [10]. Вона першою у педагогічній літературі класифікує педагогічні здібності з позицій «індивідуальної форми відбиття структури педагогічної діяльності» [10, с. 133]. Конструктивні, організаторські і комунікативні здібності, з точки зору Н. В. Кузьміної, віддзеркалюють відповідні види педагогічної діяльності.

М. О. Лазарев на основі існуючих досліджень і практичного досвіду роботи вчителів і викладачів педагогічних ВНЗ пропонує таку структурну модель творчих здібностей вчителя, яка будується на бінарному підході до характеристики і класифікації основних здібностей (якостей) вчителя до творчої діяльності [11]. З одного боку вона відтворює структуру педагогічної діяльності, її основні напрямки (комунікативна, конструктивна, пізнавальна, дослідницька робота, діяльність по самомотивації та саморганізації), а з іншого, враховує специфіку творчості, тобто два її головних змістовних компонента – інтелектуально-логічний і емоційно-евристичний. У зв'язку з цим, М. О. Лазарев створює «портативну модель» творчих здібностей, як основу творчої структури особистості. Ця модель включає взаємозв'язки, взаємопроникнення, інтегративні елементи: 1) мотиваційну і енергетичну активність особистості; 2) комунікативно-творчі здібності; 3) дослідницькі (прогностичні, діагностичні, конструктивні) здібності; 4) дидактичні (навчальні) здібності; 5) рефлексивні (самоаналіз, самоконтроль, самореалізація) здібності [11].

Вивчення різних підходів до характерних творчих якостей особистості (які повинні бути включені в професіограму сучасного спеціаліста) привели нас до висновку про те, що найбільш доцільною, узагальнюючою характеристикою творчої особистості є такий показник як творча активність. Ця якість не просто поєднує, а й інтегрує комплекс творчих здібностей і мотивацію до творчої діяльності.

У вітчизняній і зарубіжній музичній педагогіці проблема розвитку творчої активності вчителя і учнів займає одне з чільних місць, адже це основа музичної культури особистості (Б. Асаф'єв, О. Апраксина, Н. Гродзенська, Д. Кабалевський, О. Лобова, Г. Падалка, Е. Печерська, Н. Сац, Н. Стефіна, В. Сухомлинський, В. Шацька, С. Шацький, Б. Яворський та інші). Розглянемо зміст понять, найбільш вживаних у нашій статті: «активність»; «творчість»; «творча активність».

Проблема активності завжди займала важливе місце в історії науки філософії і одержала свою подальшу розробку і оцінку в роботах сучасних філософів, біологів, соціологів, психологів, педагогів. Для нас важливо

виявити основні суттєві сторони поняття «активність». Для забезпечення наукового підходу до вивчення даного поняття ми використовували логіко-семантичний аналіз: вивчали статті словників, довідників, енциклопедії, роботи вчених в різних аспектах – біологічному, соціологічному, психолого-педагогічному.

Категорія «активність» латинського походження означає в буквальному розумінні діяльний, енергійний, ініціативний. По відношенню до людини активність свідчить про те, що вона діяльна, намагається до реальної участі у всьому, проявляє себе в діяльності.

Більш повне визначення поняття «активність» дає Г. С. Костюк: «Здібність змінювати оточуючу дійсність у відповідності з особистими потребами, поглядами, цілями. Як риса особистості активність проявляє себе в енергійній, ініціативній діяльності у праці, навчанні, в суспільному житті, різних видах творчості, у спорті, в іграх тощо» [8].

В результаті логіко-семантичного аналізу нам вдалось виявити наступне: активність визначається через діяльність, вказує на її характер і на відношення суб'єкта до діяльності. В італійській, угорській, французькій мовах поняття «активність» ідентичне поняттю діяльність. Набуття категоріального статусу поняття «активність» пов'язане з виявленням загальності буття, діяльності і матерії, відбитої в даному понятті. Категорія «активність» володіє як кількісною, так і якісною загальністю, тобто вона притаманна усім структурним рівням матерії. І чим складніша структура матерії, тим більш різноманітно проявляється її активність. Так у неживій природі активність проявляється у формі відбитків, слідів, реакцій, авторегуляції, в живій природі – у формі вибірковості, спрямованості, саморегуляції, зворотного зв'язку, доцільності [2, с. 242–266].

На соціальному рівні активність виражається у формі усвідомленої вибірковості, що проявляється у спрямованості і доцільності. Активність при цьому виступає як сутнісна форма і умова реалізації особисто людського світорозуміння. Сутність людини формується і проявляється через її активність. Але активність людини принципово не зводиться до активності біологічних систем, що створюють її організм. Упровадження категорії «активність» у аналіз процесів взаємодії людини і світу, що її формує, дозволяє уникнути помилкового підходу до розуміння їхнього розвитку. Практична, а не теоретична активність – основа історичного процесу самонародження і розвитку людини.

На думку М. В. Дьоміна [3, с. 142] і Г. Є. Журавльова [5, с. 25–27] поняття «активність» ширше поняття «діяльності», оскільки «активність» – це загальна якість матеріального світу. В. П. Іванов ототожнює поняття «активність» і «діяльність» [6, с. 66]. Незважаючи на діалектичний взаємозв'язок понять «активність» і «діяльність», Т. С. Лапіна [13, с. 193] і С. Л. Рубінштейн [19, с. 99] їх розділяють. У деяких дослідженнях

активність розглядається в плані засвоєння знань, а не як риса особистості [2, с. 33].

Нам ближче всього точка зору М. С. Демчишина [4] та В. І. Лозової [14], які тлумачать поняття «активність» у педагогічному розумінні як рису людини, яка проявляється у стані готовності, у намаганні до самостійної діяльності, а також у здатності здійснення діяльності, визначенні оптимальних шляхів для досягнення поставленої мети.

Поняття «творча активність» похідне від поняття «активність» – це її найвища міра. В науковій термінології ми досить часто спостерігаємо ототожнювання понять «творчість» і «творча активність». Тож спробуємо розвести ці поняття, простеживши їх розвиток в роботах філософів, соціологів, музикознавців, психологів, педагогів. Що ж включає в себе поняття «творчість»?

У довідковій науковій літературі поняття «творчість» трактується як діяльність людини, що спрямована на створення нею якісно нових, невідомих їй раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, інші інновації). Необхідними компонентами творчості є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості) [12, с. 93–104].

Є. П. Ільїн [7] та Я. Пономарьов [18] встановили, що творчість стає механізмом продуктивного перетворення особистості. Без творчості не існує майстра-педагога. Ці та інші висловлювання примушують з усією серйозністю і самокритичністю замислитись над актуальною і в теперішній час думкою В.О.Сухомлинського про те, що проблема творчості – одна із дільниць педагогічної цілини, і щоб приступити до її освоєння, необхідно створити книгу про педагогічний аспект творчості [21, с. 609].

Проаналізувати різні точки зору по відношенню до тлумачення поняття «творчість», ми вважаємо, що творчість – це завжди створення людиною нового, особистісно і соціально значимого. Яким же чином співвідносяться поняття «активність» і «творчість», створюючи інтегративну категорію «творча активність»? Виходячи із усього вищевказаного, ми можемо констатувати, що активність, спрямована на соціально-особистісне творення, забезпечує процес творчості, а отже буде мати статус «творчої активності». Іншими словами, розвиток творчого потенціалу особистості цілком залежить від рівня сформованості субстанції творчості – творчої активності [16, с. 20].

В теперішній час існує ряд дисертацій, в яких розглядається як саме поняття «творча активність», так і окремі сторони творчої активності студентської молоді та школярів. Таким чином, у науковій літературі поняття «творча активність», розглядається в декількох аспектах, а саме як: 1) атрибут особистості, головний прояв її соціальної сутності; 2) відношення до діяльності, її міри; 3) інтегративна якість особистості; 4) найважливіший показник соціально-моральної і професійної зрілості

особистості.

Спираючись на сказане вище і конкретизуючи визначення «творчої активності» відносно особистості вчителя музичного мистецтва, ми вважаємо, що творча активність майбутнього педагога-музиканта – це інтелектуальна, емоційно-ціннісна, діяльна, інтегративна, стійка і в той час динамічна якість особистості, що виявляється в її спрямованості, готовності до різних видів творчої професійно-педагогічної діяльності, якість, незамінна в забезпеченні професійної спрямованості педагога.

Визначивши поняття «творча активність», нам необхідно, перш за все, виявити рушійні сили і механізми творчої діяльності.

Досліднику творчої діяльності М. О. Лазареву вдалось, на нашу думку, зробити серйозне відкриття, щодо виявлення механізмів і рушійних сил істинно творчості. Він підкреслює, що «педагогічна творчість як реалізований прояв творчої активності вчителя і учнів – це не окрема сторона педагогічної праці, а найбільш суттєва, необхідна її характеристика» [11, с. 31]. Таким чином, М. О. Лазарев. виявляє першу і найважливішу якість творчої особистості – її творчу активність, фундаментом якої являється комплекс творчих здібностей, а пусковим механізмом творча мотивація (як спрямованість особистості на оволодіння новими способами і прийомами діяльності, спрямованість на удосконалення власної діяльності і особистості, створення нових духовних цінностей і більш досконалих особистісних якостей) [12].

Отже, ми вважаємо, що творча активність особистості проявляється в характеристиках діяльності, в мотивах, що цією діяльністю керують, творчих психологічних рисах особистості. Творчо активній особистості майбутнього вчителя, на наш погляд, притаманні такі риси: інтерес до професійно-педагогічної діяльності, захопленість своєю професією; намагання до постійного професійного самовдосконалення; ініціативність; намагання до постійного інтелектуального, культурного, морального самовдосконалення; зацікавленість в успіхові діяльності, якою займається сам, або ж у колективній (КТД); сумлінність при виконанні творчих завдань; намагання до творчої дії, оригінальності в праці, у пошуку; незадоволення досягнутим, самокритичність; критичне відношення до світу, вміння помічати недоліки в процесі роботи і її результатах, в оточуючому соціальному середовищі; конструктивність мислення по відношенню до світу, вміння знаходити оптимальні шляхи і способи усунення недоліків для одержання кращих результатів діяльності; діловитість, уміння доводити почате діло до кінця; уміння передбачити наслідки власних дій і вчинків; здібність приймати на себе відповідальність за результати власної діяльності, колективу; володіння знаннями, навичками і прийомами творчої діяльності, необхідними для досягнення мети; уміння самотійно приймати відповідальні рішення; уміння самотійно варіювати, знаходити методи і засоби, яких бракує, для

реалізації цілей своєї творчої діяльності; результативність діяльності, досягнення успіху в будь-якому починанні; соціально-особистісна значимість кінцевих результатів творчої діяльності, її відповідність соціальним і особистісним потребам.

На основі проведеного нами критеріального аналізу і визначення основних рис творчої особистості педагога, був розроблений комплекс критеріїв-індикаторів творчої активності (інтегративної якості), що піддаються емпіричній індикації через усне і письмове опитування, спостереження, самооцінку і оцінку (рейтинг) експертів: 1) відповідність діяльності об'єктивним суспільним потребам, її особистісно-соціальна орієнтованість; 2) виконання діяльності в наслідок власної внутрішньої потреби у пізнанні і оволодінні своєю професією, у перетворенні суспільства і удосконаленні себе і оточуючих; 3) творча мотивація діяльності, розуміння її відносності, змінності, особистісно-соціального значення; 4) характер діяльності (репродуктивний, частково-евристичний, креативний) та її результативність, наявність реального особистісно-соціального ефекту, вміння проявити ініціативність в конкретних професійно-педагогічних її видах, здібність не тільки до особистісної але й до соціальної творчості; 5) позиція в сфері діяльності, спілкування (індиферентна; скоріше пасивна, ніж активна; активно-творча); 6) характерологічні утворення (інтерес до педагогічної діяльності; намагання до подолання труднощів, намагання до творчості у педагогічній діяльності, цілеспрямованість, відчуття обов'язку, товариськість, гуманність, самокритичність, сила волі, ініціативність, прогнозування тощо); 7) оптимальне використання часу, оскільки творча педагогічна діяльність лімітована в часі, насичена імпровізацією; 8) ступінь розвиненості творчих здібностей, які матеріалізуючись, проявляються в знаннях, уміннях, у творчій діяльності.

Головним і одночасно узагальненим критерієм сформованості творчої активності майбутнього вчителя є, на нашу думку, його соціально-професійна зрілість.

Зважаючи на загальноприйнятту психолого-педагогічну думку та багаторічний власний досвід, творчу активність ми тлумачимо як найвищий рівень пізнавальної активності особистості, що проявляється у здатності: активізувати свої природні задатки і здібності; вмінні нестандартно мислити; генерувати ідеї за умови відповідної мотивації та високого розвитку психічних процесів. У зв'язку з цим необхідно створити певні педагогічні умови для ефективного формування творчої активності майбутніх вчителів музики:

1. Всебічно, цілеспрямовано сприяти розвитку комплексу морально-психологічних якостей (ініціативності; самостійності; ретельності; організованості; відповідальності; рефлексивних здібностей – самоаналізу, самоконтролю, саморегуляції, ініціативності, оригінальності).

2. Надавати студентам право на власну думку, можливість самостійно обмірковувати, аналізувати свої власні дії та встановлювати взаємозв'язок між новими та раніше набутими знаннями, вміннями, навичками, самостійно приймати альтернативні рішення, планувати власне навчання, вчитися формувати і висловлювати власні думки, впроваджувати власні ідеї, творчо самовиражатись як у навчальній, так і у професійно-педагогічній діяльності в ході педагогічної практики в загальноосвітній школі.

3. Оптимальна активність в суспільно значимій творчій професійно-педагогічній діяльності забезпечує, стимулює і динамізує розвиток комплексної інтегративної якості – творчої активності, створює передумови для морального, духовного, професійно-педагогічного самовдосконалення, самовираження, саморозвитку особистості майбутнього педагога-музиканта.

Доцільна, на наш погляд, подальша розробка проблеми формування творчої активності майбутніх вчителів музичного мистецтва у напрямі дослідження комплексу ланок педагогічної освіти – від нового підходу до вивчення педагогічної теорії засобами пізнавально-творчої і дослідницької діяльності до оволодіння деталями технологій педагогічної творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития: Инновационный курс: В 2 кн. / В. И. Андреев. – Казань, 1998. – Кн. 2. – 320 с.
2. Давыдов В. В. Теория развивающегося обучения / В. В. Давыдов. – М. : Академия, 2004. – 282 с.
3. Демин М. В. Проблемы теории личности / М. В. Демин. – М., 1977. – 200 с.
4. Демчишин М. С. Виховання творчої особистості: навч. метод. посібник [для загальноосвітніх і вищих навчальних закладів / М. С. Демчишин. – Суми : ВВП «Мрія» ТОВ, 2009. – 106 с.
5. Журавлев Г. Е. Структура эксперимента по вероятному прогнозированию / Г. Е. Журавлев // Вероятное прогнозирование в деятельности человека / Под ред И. М. Фейнберга, Г. Е. Журавлева. – М., 1977. – С. 25–27.
6. Иванов В. П. Человеческая деятельность – познание – искусство / В. П. Иванов. – К., 1977. – 251 с.
7. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности одаренности / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 448 с.
8. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. М. Проколієнко / Г. С. Костюк. – К. : Рад школа, 1989. – 608 с.
9. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя / Н. В. Кузьмина. – Л. : ЛГУ, 1967. – 210 с.

10. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. – Л., 1985. – 98 с.
11. Лазарев М. О. Основи педагогічної творчості: навч. посібник / М. О. Лазарев. – Суми : ВВП «Мрія» – ЛТД, 1995. – 212 с.
12. Лазарев М. О. Творчість як родова власність людини і основа педагогічної діяльності / М. О. Лазарев // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал. – Суми : Сум ДПУ, 2011. – С. 93–104.
13. Лапина Т. С. Этика социальной активности личности / Т. С. Лапина. – М. : Высш. школа, 1974. – 112 с.
14. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В. І. Лозова. – Харків : ОВС, 2000. – С. 12.
15. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2012. – № 9. – С. 4–6.
16. Палеха-Стефіна Н. В. Формирование творческой активности будущего учителя музыки в процессе педагогической практики: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Н. В. Палеха-Стефіна. – Харьков, 1992. – 293 с.
17. Петрушенко Л. А. Принципы обратной связи / Л. А. Петрушенко. – М., 1967. – 292 с.
18. Пономарев Я. А. Психология творения / Я. А. Пономарев. – М. : Воронеж, 1999. – 432 с.
19. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 1999. – Серия «Мастера психологии». – 720 с.
20. Стефіна Н. В., Мовчан А. А. Розвиток творчої активності учнів початкових класів у різноманітній музичній діяльності на уроках музичного мистецтва / Н. В. Стефіна, А. А. Мовчан // Мистецькі пошуки: збірник науково-методичних праць. Вип. 5 / Сум ДПУ імені А. С. Макаренка. – Суми : Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – С. 108–120.
21. Сухомлинский В. А. Творчество – могучий стимул духовной жизни / В. А. Сухомлинский // Избр. соч. в 5 т. / Ред. кол. А. Г. Дзеве́рин и др. – К. : Рад школа, 1980. – Т. 3. – С. 609.